

РОЗДІЛ 4
ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО,
ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 347.211

ПРАВОВА ПРИРОДА НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ
THE LEGAL NATURE OF INTANGIBLE ASSETS

Гусь А.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

У статті досліджено співвідношення понять «безтілесне майно» та «нематеріальні активи», в ході якого було встановлено, що в першому випадку це рівнозначні категорії, причому більш доцільно в правовій доктрині замість конструкції «нематеріальні активи» використовувати «безтілесне майно» як більш юридично обґрунтовану. У такому випадку нематеріальні активи – це узагальнююча категорія, яка об'єднує в собі весь масив безтілесного майна, що його використовують у господарській діяльності, тобто ті об'єкти, які традиційно протиставляються речам: майнові права та інше майно, яке не відноситься до майнових прав. У другому – поняття «безтілесне майно» ширше за «нематеріальні активи». У такому разі нематеріальні активи слід розглядати в їх класичному розумінні, запропонованому економістами, як економічну форму існування майнових прав.

Було проаналізовано підходи до визначення поняття «нематеріальні активи» в чинному законодавстві та серед учених-економістів, у результаті чого встановлено, що більшість авторів розкриває нематеріальні активи з економічної точки зору як нематеріальні ресурси, що постають визначеними правами та перевагами, які дозволяють власнику здійснювати підприємницьку діяльність з метою отримання економічних вигід.

Крім того, було встановлено відсутність єдності серед науковців із приводу тлумачення категорії «нематеріальні активи», тим не менш існуюча полеміка дозволяє виокремити основні ознаки, за якими об'єкт може бути віднесений до нематеріальних активів суб'єкта господарювання: відсутність матеріальної структури; можливість ідентифікації; наявність певного строку корисної дії нематеріальних активів, від 1 року і більше; можливість отримання майбутньої економічної вигоди.

Сформульоване поняття нематеріальних активів як комплексу безтілесних об'єктів, що мають майнову цінність та охороняються суб'єктивним правом, дозволяє стверджувати, що трактування нематеріальних активів із правової точки зору ширше, ніж з точки зору бухгалтерського і податкового обліку, оскільки до складу нематеріальних активів сьогодні входить низка об'єктів, які неможливо ідентифікувати як актив відповідно до вимог фінансового обліку (через неможливість відокремлення від підприємства чи індивіда, труднощі з оцінкою тощо).

Ключові слова: нематеріальні активи, безтілесне майно, майнові права інтелектуальної власності, суб'єкт господарювання, майно, ідентифікація.

The article examines the relation between the concepts of “incorporeal property” and “intangible assets” in which it was established that in the first case, these are equivalent categories, whereby it is more expedient to use “incorporeal property” in legal doctrine instead of constructing “intangible assets” legally substantiated. In this case, intangible assets are a general category that brings together the whole array of incorporeal property used in economic activity – that is, those objects that are traditionally opposed to things: property rights and other property that does not relate to property right, in the second, the concept of “incorporeal property” is broader than “intangible assets”. In this case, intangible assets should be considered in their classical sense, offered by economists, as the economic form of the existence of property rights.

Approaches to defining the concept of intangible assets in current legislation and among economists have been analyzed, which has found that most authors disclose intangible assets from an economic point of view as intangible resources, which represent certain rights and benefits that allow the owner to engage in entrepreneurial activity obtaining economic benefits.

In addition, there was a lack of unity among scholars regarding the interpretation of the category “intangible assets”, however, the existing controversy allows to distinguish the main features by which the object can be attributed to the intangible assets of an entity: lack of material structure; possibility of identification; availability of fixed term of intangible assets, from 1 year and more; the possibility of obtaining future economic benefits.

The formulated concept of intangible assets as a complex of incorporeal objects, having property value and protected by subjective law, allows us to argue that the treatment of intangible assets from a legal point of view is wider than as an object of accounting and tax accounting, as a part of intangible Assets today include a number of objects that cannot be identified as an asset in accordance with the requirements of financial accounting (due to the inability to separate from the enterprise or individual, valuation difficulties, etc.).

Key words: intangible assets, incorporeal property, intellectual property rights, entity, property, identification.

Постановка проблеми. Правовий режим нематеріальних активів на сьогодні залишається дискусійною темою. Це зумовлено низкою обставин, зокрема, недостатньою увагою з боку науковців до правової природи нематеріальних активів – автори, здебільшого вчені-економісти, розглядають їх з точки зору бухгалтерського обліку, а юристи вивчають лише окремі складники, що входять до такої складної та багаторівневої структури, як-то правовий режим окремих об'єктів права інтелектуальної власності, права користування майном. Численні акти різної сили мають положення щодо нематеріальних активів, вітчизняні та зарубіжні дослідники, здебільшого економісти, активно вивчають сутність нематеріальних активів та їхні особливості, разом із тим вітчизняна правова наука

частіше обходить це питання, що у свою чергу актуалізує її дослідження.

Метою статті є визначення поняття, ознак і сутності нематеріальних активів як економіко-правової категорії з урахуванням норм чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Історично в практиці нематеріальний елемент ототожнюють із категорією *res incorporeales* (безтілесне майно, безтілесні речі), яка бере свій початок ще у римському праві. Так, в Інституціях Гая зазначено, що «це ті речі, які не можуть бути відчутні; до таких належать <...> право спадкування, право узурфрукта, зобов'язальне право» [1, с. 204].

На думку О.М. Вінник, відповідно до положень ст. 139 ГК, розрізняють дві основні форми майна: майно

в речовій формі (тілесне майно або речі) і нематеріальні активи (безтілесне майно). Далі за текстом автор зазначає, що до безтілесного майна належать нематеріальні активи, корпоративні права, цінні папери [2, с. 204]. Тобто у першому випадку вона ототожнює ці поняття, а вже у другому співвідносить їх як частку та ціле.

Французький вчений Р. Саватьє, даючи визначення безтілесних речей, вказав, що це «абстрактні права, що мають певну вартість, виражену в грошах <...> Реальні речі виступають в юридичному житті тільки за посередництвом прав, які здійснюються щодо цих речей <...> Кожне із цих прав <...> може стати предметом угоди <...> З того моменту, коли виникає можливість такого продажу, права стають майном» [3, с. 53–54]. Д.В. Мурзін визначає безтілесні речі як суб'єктивне зобов'язальне право, регульоване нормами речового права [4, с. 323]. Таким чином, у загальному вигляді під безтілесним майном у літературі розуміють сукупність нематеріальних об'єктів господарського обігу, в тому числі майнових прав.

Тому необхідно, по-перше, визначити, що таке «безтілесне майно», а по-друге, що саме законодавець розуміє під категорією «нематеріальний актив». У діючому законодавстві України існує кілька визначень нематеріальних активів (табл. 1.1), які за своїм змістом інколи навіть суперечать одне одному. Слід зауважити, що в П(С) БО 8 конкретно не йдеться про критерії визнання об'єкта нематеріальним активом [5, с. 183], стандарт містить у собі підстави, згідно з якими нематеріальний актив, отриманий у результаті розробки, слід відображати в балансі підприємства. При цьому витрати на об'єкти, що не відповідають даним вимогам, визнаються витратами звітного періоду, протягом якого вони були здійснені.

У проведеному раніше дослідженні було встановлено, що наразі більшість авторів розкриває нематеріальні активи з економічної точки зору як нематеріальні ресурси, що постають визначеними правами та перевагами, які дозволяють власнику здійснювати підприємницьку діяльність з метою отримання економічних вигід [6, с. 40].

В.М. Жук [7, с. 7] для визначення нематеріальних активів звертається до законодавства України, в якому вони представлені двома правовими категоріями:

1. Об'єкти права інтелектуальної власності, згідно з ЦК України;

2. Права користування, що згідно із законодавством можуть бути визнані як нематеріальні активи.

За своєю природою право інтелектуальної власності може розглядатися в об'єктивному та суб'єктивному аспекті. З першої точки зору – це сукупність правових норм щодо правовідносин з результатами інтелектуальної, творчої діяльності. Із суб'єктивної точки зору воно складається з особистих немайнових та майнових прав. У межах нашого дослідження розглядаються саме майнові права творця.

Майнові права інтелектуальної власності становлять основу права інтелектуальної власності, вони визнаються товаром – власник на свій розсуд має право ними володіти, користуватися та розпоряджатися, що не відрізняє майнові права інтелектуальної власності від права власності на речі [8, с. 667]. При цьому майнові права стають реальністю лише завдяки залученню їх у господарський обіг за допомогою системи спостережень, вимірювань і реєстрації господарських операцій та процесів матеріального виробництва. Тільки в результаті зазначеної сукупності дій об'єкт творчості перетворюється на особливий вид власності [9, с. 173–174].

Визначаючи співвідношення майнового права інтелектуальної власності з іншими майновими правами, необхідно звернути увагу на те, що наразі існує два основних підходи до визначення його правової природи. З одного боку, права автора на результати творчої діяльності розглядаються як право інтелектуальної власності, тобто

відносяться до специфічного різновиду права власності. Зокрема, такий підхід відображала ч. 2 ст. 13 Закону України «Про власність» (що втратив чинність), яка прямо вказувала на те, що результати інтелектуальної праці виступають об'єктами права власності. З іншого боку, права авторів на результати творчої діяльності тлумачаться як виключні права, котрі не належать до прав власника [10, с. 133]. Виключне право – це абсолютне право на нематеріальний об'єкт, яке виконує для нього ту саму функцію, що й право власності для матеріальних об'єктів, хоча вона і не вичерпує значення першого [11, с. 14].

Цивільний кодекс України в ст. 419 відображає саме перший підхід, зазначаючи такі відмінності між об'єктами права інтелектуальної власності та об'єктами права власності:

1. Результат інтелектуальної діяльності може бути визнаний об'єктом права інтелектуальної діяльності тільки в суворій відповідності до вимог закону.

2. Існування права інтелектуальної власності, хоча воно і є абсолютним, обмежене відповідним строком [12, с. 133].

Варто відзначити, що коли в Цивільному кодексі йдеться про право власності на річ, то під річчю розуміється матеріальний носій (річ) інтелектуальної власності. Тобто право інтелектуальної власності та право на матеріальний носій (об'єкт) інтелектуальної власності не залежать один від одного. У відповідності до ст. 41 Конституції України суб'єкти господарювання мають право володіти, використовувати та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Разом із тим із глави 16 ГК України [13] «Використання у господарській діяльності права інтелектуальної власності» витікає, що правовий режим об'єктів інтелектуальної власності у складі майна суб'єктів господарювання обмежений правомочністю використання.

Для віднесення певного об'єкта права інтелектуальної власності до сфери господарювання необхідно, щоб, з одного боку, встановлені законом правомочності щодо нього могли бути реалізовані у господарській діяльності. З іншого – всі об'єкти права інтелектуальної власності, на які законом установлені майнові права, є об'єктами права інтелектуальної власності у сфері господарювання [14, с. 294].

Таким чином, можна стверджувати, що перша частина положення, наведеного В.М. Жуком, не відповідає визначенню нематеріальних активів як складової частини майна суб'єктів господарювання. Щодо правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, то це було предметом окремого дослідження [6].

З наведеного вище ми впевнилися у відсутності єдності серед науковців із приводу тлумачення категорії «нематеріальні активи», тим не менше існуюча полеміка дозволяє виокремити основні ознаки, за якими об'єкт може бути віднесений до нематеріальних активів суб'єкта господарювання.

Далі ми більш детально розглянемо основні ознаки нематеріальних активів, які були виявлені в ході аналізу їх визначень у чинному законодавстві та працях учених.

1. Відсутність матеріальної структури

Поняття «нематеріальний» виступає характеристикою якісної структури об'єкта. Безумовно, цей термін зрозумілий кожному, однак для чіткого розуміння правової сутності нематеріальних активів потребує конкретизації терміна «матеріальний». Слово «матеріальний» (англ. – tangible) означає «торкатися, відчувати» [15]. Таким чином, «нематеріальний» (англ. – intangible) варто визначити як безтілесне новоутворення, котре людина не здатна відчутти за допомогою органів чуття – зору, нюху, слуху, торкання, смаку – через його нематеріальну природу.

Деякі об'єкти, що не мають матеріальної форми, тісно пов'язані чи використовуються тільки разом із визначеними матеріальними об'єктами. Підприємство повинно, відповідно до принципу превалювання сутності над формою, самостійно визначити більш значущий елемент із двох складників – матеріальний чи нематеріальний – і використати відповідний стандарт. Нематеріальні об'єкти походять від юридичних прав або прав, що виникають з контракту, і тому вони не мають фізичної субстанції. Нематеріальні активи невлімовимі та безтілесні, до них не можна доторкнутися, відчуті.

Критерієм віднесення до нематеріальних активів постає насамперед відсутність матеріально-речової форми, яка викликає ускладнення їхнього обліку, що зазначено зокрема в GAAP: «... відсутність у них фізичних якостей робить невлімовими свідчення, що підтверджують їхню вартість і термін економічного життя, вартість важко оцінити, а термін їхнього корисного життя часто не піддається визначенню».

Не слід залишати поза увагою й те, що частина об'єктів нематеріальних активів може мати певні матеріальні носії, однак у таких випадках матеріально-речова форма є вторинною.

2. Можливість ідентифікації

Ця властивість виступає базовою, але не єдиною специфічною особливістю нематеріальних активів, що відрізняє їх від інших довгострокових активів. Можливість ідентифікації означає, що актив можна розпізнати як самостійну одиницю [5, с. 183], і що у власника нематеріального активу наявні відповідні підтвердження такого права, наприклад, патент або свідоцтво.

Результат проведення ідентифікації нематеріальних активів залежить не лише від чітко сформульованого поняття нематеріальних активів, а й від розуміння сутності та процедури ідентифікації.

Вітчизняний законодавець наводить визначення «ідентифікація» в низці актів облікового законодавства. Даний термін відповідно до П(С)БО 19 [16] означає придбані активи та зобов'язання, які на дату здобутку відповідають критеріям визнання статей балансу за П(С)БО 2 «Баланс» [17] – їх оцінка достовірно визначена, та очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з їх використанням.

Ідентифікація об'єктів інтелектуальної власності розглядається в Національному стандарті № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», в якому зазначено: «Під час обстеження об'єкта права інтелектуальної власності, яке проводиться з метою його ідентифікації, з'ясовується наявність матеріального носія об'єкта та документів, що засвідчують майнові права інтелектуальної власності і факт видачі дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності».

Зміст цих визначень не розкриває суті категорії «ідентифікація», як і в літературі часто ототожнюють поняття «ідентифікація» та «відокремлення, відчуження». «Ідентифікація» – слово латинського походження, яке означає «ототожнення» та розглядається як встановлення однорідності з будь-чим. На думку І.А. Бігдан, ідентифікація – це можливість визначення, виділення характерних рис об'єкта, які дозволяють йому існувати відокремлено від інших об'єктів як облікова одиниця [18, с. 20].

Слід зазначити, що здатність до ідентифікації ще не означає, що актив можна відокремити від підприємства та розпорядитися ним на свій розсуд, що, тим не менш, не вилучає деякі об'єкти зі складу нематеріальних активів. Так, право на фірмове найменування, право на зазначення місця походження товарів виступають ідентифікованими активами. Разом із тим їх не можна передати чи продати, оскільки вони є невід'ємною частиною суб'єкта господарювання.

МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» [19] дає перелік критеріїв, за якими актив може бути ідентифікований:

- є відокремленим, тобто може бути від'єднаний або відокремлений від підприємства і проданий, переданий, захищений ліцензією, наданий в оренду або обмінений індивідуально, або разом із належним до нього договором, активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має підприємство так вчинити;

- є результатом договірних чи інших юридичних прав незалежно від того, чи можна ці права передавати або відокремлювати від підприємства або від інших прав і зобов'язань.

Таким чином, у разі бухгалтерського обліку об'єкта права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів ідентифікація об'єкта означає встановлення наявності та цінності документів, які засвідчують правомірне набуття права авторства, права власності, а також інших документів, які є підставою для оприбуткування об'єкта нематеріального активу [20, с. 33].

3. Наявність певного строку корисної дії нематеріальних активів, від 1 року і більше

Виділення такого критерію виступає не завжди доцільним, адже обмеження бухгалтерським законодавством строку до 1 року чи операційного циклу звужує перелік об'єктів, що входять до складу нематеріальних активів. Наприклад, права на здійснення торговельної діяльності, право на користування окремими видами природних ресурсів тощо. Віднесення таких об'єктів до витрат звітного періоду за ознакою строку корисної дії знижує вартість його виробничого потенціалу.

У господарській практиці підприємств присутні нематеріальні активи, що мають термін використання менше року. Прикладом можуть бути права на здійснення торгової діяльності, програмне забезпечення тощо. Вартість таких активів та майбутніх економічних вигод від їх використання можна достовірно визначити. І.А. Бігдан, досліджуючи дану проблему, доводить, що віднесення подібних об'єктів до витрат підприємства через термін використання знижує вартість його виробничого потенціалу [18, с. 57].

Відповідно до МСФЗ 38 суб'єкт господарювання оцінює, чи є визначеним або невизначеним строк корисної експлуатації нематеріального активу, та, якщо він є визначеним, оцінює його тривалість або кількість одиниць продукції (чи подібних одиниць), які становлять цей строк корисної експлуатації. Суб'єкт господарювання має розглядати нематеріальний актив як такий, що має невизначений строк корисної експлуатації, якщо (виходячи з аналізу всіх відповідних чинників) немає передбачуваного обмеження періоду, протягом якого такий актив буде (за очікуванням) генерувати надходження чистих грошових потоків до суб'єкта господарювання.

Т.М. Банасько зазначає, що відносно обов'язковості визнання строку корисного використання в чинному законодавстві виникає низка протиріч [21, с. 31]:

По-перше, згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ [22] нематеріальні активи є засобами довгострокового використання. Це означає, що, наприклад, комп'ютерна програма, програма забезпечення обчислюваної техніки або інші нематеріальні об'єкти, які підприємство планує використовувати менше року, не є нематеріальними активами. Аналогічна ситуація спостерігається, наприклад, і у визначенні нематеріальних активів у Методичних рекомендаціях з обліку нематеріальних активів кінновиробництва.

По-друге, П(С)БО 8 [23] вже не визначає очікуваний спосіб використання нематеріальних активів, а інструкція до нього конкретно зазначає, що вони мають утримуватися з метою застосування в діяльності підприємства, в адміністративних цілях або надання в лізинг (оренду) іншим особам. Тобто законодавцю вкрай необхідно придати у відповідність усі нормативно-правові акти, що зазнали редагування.

4. Можливість отримання майбутньої економічної вигоди від його реалізації або використання – це потенціал, який може сприяти надходженню на підприємство (прямо або непрямо) грошових коштів та їхніх еквівалентів.

До майбутньої економічної вигоди, що виникає з нематеріальних активів, може відноситися виручка від продажу продуктів або послуг, зниження витрат або інші вигоди, що виникають від використання активу підприємством.

Так, зокрема, І.Г. Солодченко вважає, що придбаний або отриманий нематеріальний актив відображається в балансі тільки в тому випадку, якщо існує ймовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, та коли його вартість може бути достовірно визначена. У своїй статті вона пише: «Під економічними вигодами мається на увазі потенційна можливість одержання підприємством коштів від використання активів» [24].

Майбутні економічні вигоди від використання об'єкта нематеріальних активів можуть бути отримані у вигляді збільшення доходу від реалізації продукції, економії витрат або у вигляді інших вигод, які є результатом використання цього об'єкта.

Відповідно до п. 2.1 Методу рекомендацій № 1327 [25] придбаний або отриманий об'єкт нематеріальних активів зараховується на баланс, якщо підприємство здійснює його контроль. Власне, саме при цьому контроль над активом слід розуміти як здатність підприємства забезпечувати надходження майбутніх економічних вигод від використання цього активу та обмеження доступу інших осіб до цих вигод, що впливає з юридичних прав. Контроль може здійснюватися через обмеження доступу третіх осіб до вигод.

Таким чином, співвідношення категорій «нематеріальні активи» та «безтілесне майно» можна проводити за такими напрямками:

1. Це рівнозначні категорії, причому більш доцільно в правовій доктрині замість конструкції «нематеріальні активи» використовувати «безтілесне майно» як більш юридично обґрунтовану. У такому випадку нематеріальні активи – це узагальнююча категорія, яка об'єднує в собі весь масив безтілесного майна, що його використовують у господарській діяльності, тобто ті об'єкти, які традиційно протиставляються речам: майнові права та інше майно, яке не відноситься до майнових прав.

2. Поняття «безтілесне майно» ширше за «нематеріальні активи». У такому разі нематеріальні активи слід розглядати в їх класичному розумінні, запропонованому економістами, як економічну форму існування майнових прав.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши правову природу нематеріальних активів, було виявлено характерні ознаки, які дозволяють відокремлювати їх від інших об'єктів у складі майна суб'єктів господарювання, а саме: відсутність матеріально-речової форми або її вторинність стосовно об'єкта; немонетарність; можливість вартісної оцінки; можливість ідентифікації; можливість отримання майбутньої економічної вигоди від використання.

Сформульоване поняття нематеріальних активів як комплексу безтілесних об'єктів, що мають майнову цінність та охороняються суб'єктивним правом, дозволяє стверджувати, що трактування нематеріальних активів із правової точки зору ширше, ніж з точки зору бухгалтерського та податкового обліку, оскільки до складу нематеріальних активів сьогодні входить низка об'єктів, які неможливо ідентифікувати як актив відповідно до вимог фінансового обліку (через неможливість відокремлення від підприємства чи індивіда, труднощі з оцінкою тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дождев Д.В. Римское частное право : учеб. для вузов ; под ред. В.С. Нерсесянца. Москва : НОРМА, 1996. 669 с.
2. Вінник О.М. Господарське право України : навч. посіб. Вид. 2-ге, змін. та доп. Київ : Правова єдність, 2008. 766 с.
3. Саватьє Р. Теория обязательств, юридический и экономический очерк. Москва : Прогресс, 1972. 440 с.
4. Мурзин Д.В. Бестелесные вещи. *Цивилистические зап.*: сб. науч. тр. межвуз. науч.-практ. конф., Москва : Статут ; Екатеринбург : Ин-т частного права, 2004. № 3. 462 с.
5. Гусь А.В. Поняття та ознаки нематеріальних активів у складі майна суб'єктів господарювання. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: право.* 2012. № 19. Т. 2. С. 182–184.
6. Гусь А.В. Нематеріальні активи: господарсько-правовий аспект : монографія. Ужгород : ПП «АУТДОР - ШАРК», 2015. 248 с.
7. Нематеріальні активи в роботі підприємств: правові основи, облік, оподаткування : навч. посіб. / ред. В.М. Жук, Ю.С. Рудченко. Київ : Юр.агро-Веста, 2008. 249 с.
8. Гражданский кодекс Украины: комментарий / под. общ. ред. Е.О. Харитонов, О.М. Калитенко. Изд. 2-е. Харьков : Одиссей, 2004. Т. 1. 832 с.
9. Шишка Р.Б. Охрана права интеллектуальной собственности. Авторско-правовой аспект : монографія. Харків : Вид-во НУВС, 2002. 368 с.
10. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : ТК Велби, Проспект, 2003. 752 с.
11. Дроб'язко В.С. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
12. Харитонов Е.О. Гражданское право Украины : учебник. Изд. 5-е Харьков : Одиссей, 2010. 920 с.
13. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 22.10.2019).
14. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за заг. ред. Г.Л. Знаменського, В.С. Щербини. Вид. 3-тє, переробл. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 776 с.
15. Англо-український словник. English-Ukrainian Dictionary. Близько 120000 слів: у 2-х т. / уклад. М.І. Балла. Київ : Освіта, 1996. 1464 с.
16. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств» : Наказ Міністерства фінансів України від 07 лип. 1999 р. № 163. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99> (дата звернення 21.10.2019).
17. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» : Наказ Міністерства фінансів України від 31 бер. 1999 р. № 87. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99> (дата звернення: 21.10.2019).
18. Бигдан И.А. Нематериальные активы: проблемы признания, учёта и аудита : монографія. Харьков : ХГУПТ, 2005. 287 с.
19. Міжнародний стандарт фінансової звітності 38 «Нематеріальні активи» від 01 січ. 2012 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/929_050 (дата звернення: 21.10.2019).
20. Гусь А.В. Ідентифікація нематеріальних активів – основний критерій їх визнання. *Актуальні проблеми природничих та гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2013»* : зб. матер. XV Всеукр. наук. конф. молодих вчених, 18-19 квіт. 2013 р. Черкаси : Брама-Україна, 2013. С. 32–34.
21. Банасько Т. Проблеми та перспективи дослідження нематеріальних активів в Україні. *Економіст.* 2010. № 2. С. 30–33.
22. Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України : Постанова Правління Національного банку України від 20 груд. 2005 р. № 480. *Офіційний вісник України.* 2006. № 3. Ст. 100.
23. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» : Наказ Міністерства фінансів України від 18 жовт. 1999 р. № 242. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99> (дата звернення: 21.10.2019).
24. Солодченко І. Нематеріальні активи. *Школа бухгалтера.* 2005. № 6 URL: <http://dtk.com.ua/show/3cid0101.html> (дата звернення: 22.10.2019).
25. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку нематеріальних активів : Наказ Міністерства фінансів України від 16 лист. 2009 р. № 1327. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=293611 (дата звернення: 22.10.2019).